

Nr. 1220

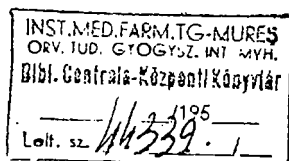
Știrile de interes medico-istoric
din §§ 1-32 ai cărții lui Sulzer
„Geschichte des Transalpinischen
Daciens“.

TEZĂ

PENTRU
DOCTORAT IN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE

PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ ÎN ZIUA DE 1938
DE

HERSCHKOVITS ADALBERT.

24 MAY 2005

CLUJ

„PALLAS“ INSTITUT DE ARTE GRAFICE COOP. IND.
Strada A. Vlăduță No. 3.
1938.

UNIVERSITATEA „REGÈLE FERDINAND I.” DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ

Decan: Prof. Dr. D. MICHAIL.

Profesori :

Clinica stomatologică	D-l. Prof. Dr.	<i>Aleman I.</i>
Bacteriologie	” ”	<i>Baroni V.</i>
Fiziologia umană	” ”	<i>Benetato G.</i>
Istoria medicinei	” ”	<i>Bologa V.</i>
Patologia generală și experimentală	” ”	<i>Botez A. M.</i>
Clinica oto-rino-laringologică	” ”	<i>Buzoianu Gh.</i>
Istologia și embriologia umană	” ”	<i>Drăgoiu I.</i>
Semiologie medicală	” ”	<i>Gota I.</i>
Clinica ginecologică și obstetricală	” ”	<i>Grigoriu Gr.</i>
Clinica medicală	” ”	<i>Hațieganu I.</i>
Medicina legală	” ”	<i>Kernbach M.</i>
Chimia biologică	” ”	<i>Manta I.</i>
Clinica oftalmologică	” ”	<i>Michail D.</i>
Clinica neurologică	” ”	<i>Minea I.</i>
Igiena și igiena socială	” ”	<i>Moldovan I.</i>
Radiologia medicală	” ”	<i>Negru D.</i>
Anatomia descriptivă și topografică	” ”	<i>Papilian V.</i>
Clinica chirurgicală }	” ”	<i>Pop A.</i>
Medicina operatoare }	” ”	
Clinica infantilă	” ”	<i>Popovici Gh.</i>
Farmacologia și farmacognozia (supl.)	” ”	<i>Popovici Gh.</i>
Balneologia	” ”	<i>Sturza M.</i>
Clinica dermato-venerică	” ”	<i>Tătaru C.</i>
Clinica urologică	” ”	<i>Țeposu E.</i>
Clinica psihiatrică	” ”	<i>Urechia C.</i>
Anatomia patologică	” ”	<i>Vasiliiu T.</i>
Biologia generală	” ”	<i>Racoviță E.</i>
Chimia medicală	” ”	<i>Secăreanu Șt.</i>
Fizica medicală	Conf. ”	<i>Bărbulescu N.</i>

JURIUL DE PROMOTIE

Președinte: D-nul Prof. Dr. *Bologa V.*

Membrii: {
                   ”   ”   ”   *M. Sturza.*
                   ”   ”   ”   *M. Kernbach.*
                   ”   ”   ”   *Gh. Popoviciu.*
                   ”   ”   ”   *V. Papilian.*

Supleant: *DI. Doc. Dr. T. Popoviciu.*

Introducere.

Înainte de a intra în tratarea subiectului tezei mele, țin să exprim pe această cale recunoștința mea profundă și mulțumirea Domnului Profesor Dr. Valeriu Bologa, pentru bunăvoința, ce mi-a arătat-o încredințându-mi acest subiect, pentru îndrumările Domniei Sale și prețiosul ajutor dat din belșug în tot timpul lucrării acestei teze.

Datorez în acelaș timp, deplină recunoștință Domnului Conferențiar Dr. Ioachim Crăciun, precum și Domnului Asistent Dr. I. Moga, dela Institutul de Istorie Națională, pentru prețioasele lor îndrumări, pe care le-am folosit la compunerea și întregirea tezei mele.

Sulzer (Francisc, Iosif) (căpitan austriac și auditor) s'a născut la Laufenburg, (după Wurzbach în Austria, după Trausch în Elveția). Sulzer afirmă într'un loc al cărții sale că patria sa este Renania, în Germania. Anul nașterii sale nu se cunoaște. El a murit la Pitești în Muntenia în August 1791. Despre tinerețea și educația lui ne lipsesc datele. Era să intre la Jesuiți, totuși această primire n'a avut loc. După terminarea studiilor sale juridice, se dedică serviciului de auditor în armata austriacă în care îl întâlnim în anii 1759—1773 căpitan la Lattermann-infanterie No. 45. În 1773 merge în Muntenia ca profesor de filosofie și drept, în urma unei invitații.

Scrierea unui cod de legi ce i s'a cerut după cum povestește el însuși în „Istoria Daciei Transalpine“ (Vol. II. pag. 93 și vol. III. p. 79) s'a zădărnicit. Este naturalizat în urma căsătoriei sale cu Ioana de Drauth, fata senatorului brașovean Iosif de Drauth. Sulzer s'a străduit să obție postul de judecător al orașului, însă nu a fost numit. Nu a

ajuns nici la postul de consul austriac în Muntenia, pe care l-a vizat în anul 1782, pe urmă intră din nou ca auditor la Dragonii de Savoya. Dela Sulzer ne au rămas două opere, care mai păstrează și astăzi valoarea lor de odinioară.

Prima poartă titlul: „Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bassarabiens, în Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen von Franz Joseph Sulzer, ehemaligem k. k. Hauptmann und Auditor. (Wien bey Rudolf Gräffer, 1781) (Istoria Daciei transalpine, deci a Munteniei, Moldovei și Basarabiei, în legătură cu istoria restului Daciei, ca o încercare a unei istorii generale a Daciei cu o libertate critică de Francisc Iosif Sulzer fost căpitan și auditor imperial austriac) 2. vol.

Recensia acestei cărți a făcut-o Prof. Hissmann în „Gelehrte Anzeigen“ din Göttingen (1781—1783) Hissmann a avut un schimb de corespondență cu Sulzer, și acesta a fost tipărit în „Blättern für Geist“ Brașov 1845 Nr. 22 și în „Kurz's Magazin“ (Vol. II. pag. 239—243). Partea a doua istorică a acestei opere nu s'a tipărit, numai un fragment foarte mic „Über den wahren Standsort der trajanischen Brücke“ (Despre poziția adevărată a podului lui Traian) s'a comunicat în „Siebenbürgischen Quartalschrift“ (Vol. VII. p. 81—89). Această parte istorică s'a păstrat în manuscris, în fragmente până în 1769 în întregime, apoi s'a păstrat partea dela 1774 până 1780 și războiul 1788—1789. Lipsurile cuprind apoi anii 1770—1773 și 1781 până în 1787. Războiul turc dela 1787—1789 este descris cu o precizie, neîntâlnită la alții, cuprinzând singur 50 coli. Sulzer a avut de gând să editeze partea istorică prin subscripție, cu un an înaintea morții sale, sub titlul: „Versuch einer allgemeinen dacischen Geschichte“ (Încercarea unei istorii generale ale Daciei). A fost împiedecat în executarea planului său prin moartea lui. Manuscrisul aceste părți istorice se află în biblioteca gimnasiului evangelic din Sibiu. Despre un extras manuscris ce se păstrează în muzeul național din Pesta ne

relatează Iosef Trausch în „Schriftsteller Lexikon“ (Lexiconul scriitorilor) său. A mai apărut din scrierile lui Sulzer opera : „Altes und Neues, oder dessen literarische Reise durch Siebenbürgen, den Temesvarer Banat, Ungarn, Österreich, Bayern, Schwaben, Schweiz und Elsass u. s. w. in drei Sendsschreiben an Herrn Prediger Theodor Lange zu Kronstadt in Siebenbürgen (1782, p. 168). Cartea a apărut la Viena, tipărită fiind fără știrea autorului printr'un necunoscut Sulzer o mai publicat în „Ungarischen Magazin“ (Vol. III. p. 139) „Die Fragmente aus der Obristlieutenants Friedrich Schwarz von Springfels Beschreibung der österreichischen Walachei (Fragmente din descrierea locotenentului-colonel Frederic Schwarz de Springfels despre Oltenia austriacă). Din căsătoria lui Sulzer cu Ioana de Drauth, s'au născut un băiat (Iosif Frederic 1767—1837) și două fete (Ioana † 1833 și Luise † 1850).

(Toate aceste date după Wurzbach și Trausch).

Cartea despre Dacia Transalpină a lui Sulzer deși este scrisă parțial, uneori cu prea puțină pricepere pentru stările din Muntenia și Moldova, este un izvor pentru Istoria Românilor important. Ea a fost studiată și utilizată de istoricii politici și culturali români. Lucrarea prezintă un interes și pentru studiul istoriei medicinei românești. În ea se găsesc răslețe date despre felul de traiu a Românilor, condițiile de igienă, datini în legătură cu boalele, etc., etc. care merită să fie relevate.

Într'o serie de teze care se lucrează la Inst. de Istorie al Medicinii se vor extrage și se vor traduce toate pasajele de interes medico istoric, Începutul se face cu teza prezentă în care s'a extras din volumul I. partea I-a capitolul I și II, paragrafele 1 până la 32.

Știrile de interes medico-istoric din §§. 1—32 ai cărții lui Sulzer „Geschichte des Transal- pinischen Daciens“.

Climatul Țărilor Românești.

I. §. 8—10, p. 34—43.

Acțiunile climei, sau mai bine zis ale aerului și ale poziției geografice, sunt de două feluri, directe și indirecte. Primele se manifestă prin fertilitatea unei țări prin sol, ca sursa generală a tuturor plantelor și fructelor : despre aceste tratează capitolul următor. Aci este vorba despre cele se petrec în atmosfera acestor țări, care pot fi privite drept urmări nemijlocite ale poziției lor față de soare. Aci socotesc eu clima, lungimea zilei și a nopții, căldura și frigul, etc., cu toate că aceștia pot suferi moderări, temperări și schimbări prin cauze ocazionale cum sunt munții, râurile, etc.

Muntenia este așezată cum am spus în § 4 în zona climatică a VII-a, între gradele 43 și 46 de latitudine, Moldova care este aproape închisă, prin două cercuri paralele, între gradele 45—49 de latitudine nordică, se află în zona climatică a 8-a. La Moldovenii de sus sau de nord, ziua cea mai lungă nu durează nici 16 ore, iar la București lângă Dunărea ține câteva minute peste 15 ore. De aici se poate determina și deduce ușor durata nopții celei mai lungi în ambele provincii, sau între gradele 44—48 ; cu-cât ar trebui să fie mai lungă în Țara Românească decât în Moldova. Eu spun ar trebui ; judecând după propria mea experiență, aș afirma se întâmplă tocmai contrariul ; căci din motivul în-

vârtirii (rotației) soarelui s'a născut legea, că o țară cu cât este mai apropiată de pol, cu atât va avea zilele mai lungi și temperatura mai joasă; dimpotrivă eu găsesc motivul acestui fenomen contrariu în mărimea orizontului vizibil, de care se pot bucura numai puține țări din Europa.

De mai multe ori am zărit soarele, în regiunea Bucureștilor, după ora trei noaptea, răsărind spre marea mea mirare ca un disc de foc, fără nicio auroră dincolo de Marea Neagră în depărtarea aceea de necuprins până în Asia, înainte ca la Brăila să fi răsărit în mărimea și culoarea obișnuită peste Țara Românească. Mi se va împotrivi: cu cât o țară este așezată mai la Răsărit, cu atât se vede mai curând răsăritul soarelui, și cu cât aceasta se întâmplă mai de timpuriu cu atât și apusul soarelui se va face mai de vreme. Acest lucru nu este exact, acolo unde este vorbă de orizontul real al unui loc, și nu de cel aparent. În Moldova dincoace de Prut, unde movilele și munții rețin razele solare în drumul lor, ele pătrund foarte încet în văi, și pe când se observă zorile la Iași, la București și Brăila soarele apare deja în plină strălucire și măreție.

Se vedem acțiunea ce au munții și văile asupra frigului și a căldurii.

§ 9.

Cele două provincii, Țara Românească și Moldova, cuprinzând și Basarabia cum se consideră actualmente, sau Dacia Transalpină, dintre gradele 43 și 49 latitudine, aparțin acelor ținuturi ale pământului, care sunt cuprinse între tropice și cercul polar, între 23—66 latitudine: ele sunt așezate deci în zona temperată, în care nu este nici prea frig, nici prea cald.

Nu se va aștepta nimeni ca într'o țară de o întindere atât de mare, și cu deosebiri atât de mare, să poate fi vorbă de o acțiune uniformă a atmosferei și a forței solare. Nu se va găsi aceeași atmosferă la Râmnic pe Olt și la Akerman (Cetatea-Albă) în Basarabia, nici aceeași căldură la Hotin ca

la Giurgiu, sau în toată Țara Românească până în munți, ca în părțile de miazăzi, unde exceptând câteva luni ale anului, căldura este aproape insuportabilă, și ar fi și mai arzătoare, dacă n'ar sufla vânturi răcoritoare dinspre mieznoapte, dinspre alpii ardeleni, acoperiți cu zăpadă în tot timpul anului; dimpotrivă în Ardealul vecin, între aceleași grade de latitudine, iarna este de așa lungă durată, că la Brașov pe cât îmi amintesc cu câțiva ani înainte, fructele necoapte încă de pe arbori erau acoperite de zăpadă, iar peste 9 luni în lunie a anului următor a fost încă zăpadă cu fulgi mari.

Aduc acest exemplu al unui loc apropiat de Carpații ardeleni, pentru a putea trage concluziuni despre clima munților înalți. Adesea se întâmplă că ciobanii ademeniți de timpul frumos și pășunea proaspătă se înzăpezesc complect cu turma lor, prin aceea, că rămân prea mult sau ies prea de vreme în munți. Sunt exemple, că ciobanul a înghețat, rezămat de băta sa. Acelaș lucru se povestește și despre fiarele, care pier de frig într'o iarnă mai aspră.

Pe drumul dintre Văleni de Munte și pasul Buzăului, prin care se aduc butoaiele cu vin cu o cheltuială foarte mică la Brașov, acestea sunt adesea înzăpezite împreună cu căruța. Cauza ar fi vântul puternic, care suflă și îngrămădește zăpada în valea pe unde duce drumul. Singurul mijloc prin care poate scăpa omul și vitele ca să nu fie îngropați viu de zăpadă, este prevederea, ca la primele semne cunoscute ale crivățului, să deshame repede caii sau boii, ducându-i în siguranță, lăsând acolo vinul și căruțele până în primăvară; comercianții de vin nu se feresc de cheltuielile duble, și aduc mai bucuros vinurile lor, înafara iernilor foarte dulci, prin stâncile abrupte, pe la Bran, făcând un ocol de cel puțin 10 mile.

Acolo, unde spre ghinionul călătorilor, nu se găsesc alte drumuri către Ardeal, sau către Banatul Timișan, decât niște cărări înguste peste munți, ca în Muntenia de Apus spre Sebeșul săsesc și Mehadia, acolo vântul de mieznoapte cauzează nenorociri și pustieri și mai mari. Astfel în 1720 pe muntele Șerotin de lângă Mehadia vântul a surprins

II persoane, care veneau dela Concreva (?) din Banat, prăbușindu-le într'o prăpastie cu excepția uneia, care s'a aruncat la pământ la timp. Pe muntele Stogur, la trecătoarea Sebeșului, s'a întâmplat ceva asemănător cu o turmă de oi și ciobanul ei.

Încă o circumstanță, care înmulțește pericolul și dificultățile călătoriei și traiului în munți este ceața groasă, durabilă, care reduce vizibilitatea la 10 pași, necesitând ridicarea unor grămezi de pietre la fiecare 15—20 stânjeni pentru a servi la arătarea drumului. Dar să revin iară la Muntenia și Moldova.

§ 10.

Am mai spus; că arșița soarelui este dogoritoare într'un mod aproape însuportabil pe aceste șesuri. Aceasta se va înțelege numai pentru cele trei luni de vară, în care nimeni, care nu este obișnuit cu această climă, nu poate să stea sub cerul liber, necum să lucreze; chiar cămașa devine însuportabilă și respirația dificilă, dacă mi-e permis să mă exprim așa. Despre inerția naturală a nației românești, pe care o cred cauzată de aceste călduri excesive și despre influențele căldurii, în parte folositoare, parte dăunătoare asupra fertilității solului vorbesc mai jos. Aci vreu numai să adaog, că această arșiță goleşte în zilele de caniculă suprafața acestor ținuturi de orice podoabă, arzând plantele, florile și iarba, făcându-le să veștejească; și adesea provoacă furtuni, care de obicei trec însă după tunete și fulgerări îndelungate, fără pagube deosebite.

Tunetul și fulgerul impresionează mai puțin oamenii în aceste șesuri intinse, unde lumina și zgomotul lor se imprăștie, decâ. în văile adânci ale munților râpoși, unde ele se întăresc prin ecou, inspăimântând oamenii, prin urmările lor rele, căci nu există vară într'acești munți fără exemple triste.

Din sute de exemple amintesc numai aceasta: pe muntele Robul, de lângă râul Olt, un singur fulger a diștrus ca printr'o trăsătură o întreagă turmă de oi.

Cât e de mare căldura tot atât de pătrunzător este și frigul de pe șes, chiar mai accentuat decât în văile Carpaților, în cari omul este apărat de asprimea pătrunzătoare până la măduvă a vântului de miază-noapte. Pe stradă, iarna, toată blănurile, care îmi erau prea calde în Ardeal, nu m'au putut scuti de frigul uscat și mistuitor. În general, chiar în zilele frumoase de iarnă, atmosfera este încărcată cu particule poligonale de gheață încât strada apare la câțiva pași într-o lumină refractală slabă. Di general Bauer găsește iarna de aci foarte moderată, în comparație cu țările de Nord; totuși amintește că nu numai mocirlele, lacurile, dar și Dunărea îngheață, deși mai rar. Nu mă indoiesc despre frigul mai mare din Rusia. Dar și aci, unde îngheață pâraele și râurile, chiar și Dunărea, adâncă de 60 stânjeni, nimeni nu-și va putea inchipui o iarnă blândă. N'am văzut niciodată înghețând Rinul în Germania, unde m'am născut, dar se întâmplă și în Țara Românească, ca iarna să fie fără gheață și zăpadă, încât vitele își găsesc pășune abudente pe câmp în tot timpul anului și din această cauză Ardelenii își aduc aci turmele lor pe câmpul liber, în timpul ernii și se întâmplă câteodată că printr'un frig sau ninsoare mare să-se înșele în speranțele lor, însă ei sunt totuși liniștiți că aceasta nu va dura peste 2 luni. În mod obișnuit toamna ține și în timpul lunei Noemvrie și chiar dacă luna umedă, Aprilie, nu poate fi socotită printre anotimpurile cele mai plăcute, primăvara se bucură de un aer atât de proaspăt și dulce, încât din Martie se pot cultiva grădinile, mai înainte ca în Ardeal să poată fi savurate darul și frumusețea primăverii.

Încă un dar pe care-l primește această țară binecuvântată dela soare, este răcoarea nopților, prin care vaporii râurilor și mlaștinelor sunt condensați pentru ca să fie transformați în rouă și ceață, care se lasă asupra suprafeței pământului și anume ceața numai toamna, căci soarele nu mai are putere să transforma acești vapori, prea puțin abundenți pentru a da o ploaie, în rouă; iar roua în tot timpul verii. Astfel (și nu altcum) m'a învățat experiența, că în zilele cele

mai calde mi-am putut găsi patul pregătit în grădină, ca scufundat în apă, ceea ce este o apariție însemnată într-o țară, cu vara secetoasă, căci este singurul mijloc prin care flora deprimată de arșița soarelui, revie, stimulată fiind în creșterea ei.

În fine încă ceva despre influența zonei și a ceții asupra sănătății oamenilor, despre care crede Dl general v. Bauer că ar fi cauzat bolile ivite printre trupele rusești, în lunile de toamnă. Nici eu insumi, nici alt străin n'am suferit de urmările acestora. Țara Românească (Muntenia) este o țară sănătoasă, iar indigenii sufăr de alte boli, decât acele a căror ivire ar putea găsi drept cauză mai apropiată a bolilor din acest anotimp, în viața neregulată a trupelor sale și în consumarea în măsură mare a fructelor necoapte.

În ceea ce privește manifestările căldurei și frigului excesiv în Țara Românească, suferă o excepție Moldova de dincoace de Prut, care prin situația sa mai nordică, și prin movilele și ridicăturile de aci, are o climă mai temperată, și un aer mai binefăcător.

Despre brânzeturi.

I. §. 16. p. 59—61.

Un folos mare pe care-l trag Românii din creșterea oilor, este ca să-l remarc pe scurt, facerea a 6 feluri de caș, o parte însemnată a comerțului acestor țări.

Primul îl numesc caș dulce (Kasch dultsche). Este primul produs al laptei proaspăt mult și imediat fiert în ceaur peste foc, în odaia sau stâna lor, sau chiar în cursul deplasărilor turmelor și coagulat cu ajutorul unei porțiuni de stomac de oaie tânără numit rânzică în Ardeal.

Cașului dulce, pregătit deasupra focului, și care servește la mâncare, pentru a-i da un gust mai bun, i se adaugă puțină sare, fiind presat apoi între cârpe sau postav și astfel trece într'un caș, denumit *urdă dulce* spre deosebire de acela, care pentru a fi conservată iarna, se sarează mai mult,

Altfel se prepară din cașul dulce cașcavalul, uscat la început, dar apoi foarte moale, care nu se fărâmițează niciodată, având forma unor cărămizi rotunjite, modul lor de preparare fiind prea complicat pentru ca să fie descris aici. Sunt necesare cunoștințe speciale, o clădire separată, cazane și instrumente diferite, încât nu-și poate face fiecare crescător de oi, cașcaval. Sunt comercianți, cărora Domnitorul le-a dat drept, să instaleze asemenea fabrici, în schimbul unor sume de bani; aceștia sunt în legătură cu gazdele de oi, cari cedează cașul lor dulce cu un preț mai mic, decât cel stabilit de fabricant sau prinț, pe placul acestora din urmă (în timpul meu numai trei parale pentru o ocă), aducându-l zi de zi la fabrică. În ținuturile unde pasc mai multe turme, se găsesc asemenea fabrici de caș, tot la 3 ore de mers.

Un alt caș este *cașcavalul de munte*, pregătit în munți. Nu-l pot descrie mai bine, decât asemănându-l cu un caș olandez atât ca formă cât și gust; un caș rotund, înalt și lat de o palmă cu o coajă mai groasă și mai uscată, și cu un gust mai sărat și mai pronunțat decât cel olandez.

Modul de fabricare al acestuia și celui de al cincilea caș românesc, numit *brânză*, aliment obișnuit al Românilor, nu-mi este cunoscut. Numai atât pot să spun despre ultimul, că laptele, care va servi la prepararea lui, înainte ca să fie fiert și închegat se lasă să stea câțva timp, pentru a câștiga o oarecare acreală.

Despre gălbează.

I. §. 17. p. 63.

Cumpărarea unei capre se face cu jumătatea prețului cât costă o oaie, căci ținerea unei capre, ce-și găsește nutrețul în orice tufiș și în frunzele stejarilor tineri, nu costă nimic, pe când pentru pășunile oilor se plătește și acestea sufăr de pe urma diferitelor epidemii și maladii, cum este *gălbeaza* în care se prădădesc oile în turme întregi îndată

ce primesc mici vermi în ficat. Caprele nu sufăr aproape de loc pe urma acestor epidemii.

Despre carnea de capră.

I. §. 17. p. 64.

Carnea de capră nu o mănâncă în Dacia noastră decât oamenii de rând, iar prețul ei câteodată e așa de ridicat, ca al cărnii de oaie de calitate proastă.

Despre pește și alte animale inferioare ca aliment.

I. § 25. p. 81—82.

Despre bogăția în pești a Munteniei și a Moldovei pot să spun, că la mesele domnești, în așa zisele zile cu pești la cari am luat adesea parte, s'au servit 20 feluri de mâncări numai de pește, căci în aceste zile și cele severe de post, religia greacă nu permite consumarea unturei, a ouălor nici măcar a prăjiturilor. Se va întreba, dacă la o masă cu 20 feluri de pești, nu figurează și pești din alte țări, sau mâncări din clasa animalelor târătoare, a insectelor sau a scoicilor și dacă Muntenia n'ar avea astfel de animale.

Ne interesăm prea puțin de trufândalele de pe mesele Domnești, ce vin din Constantinopole, cum ar fi pești de mare afumați, stridii și păianjeni de mare, și care s'ar putea procura mai ușor și mai repede din Marea Neagră și nu vreau să scap din vedere nici animalele târătoare, necum insectele și în fine stridiile, care se găsesc în abundență în aceste țări . . .

Broaștele țestoase . . . nu se mănâncă de Români, deși lacurile și mlaștinile băjbăe de ele și s'ar putea face un bun negoț cu ele. Există aicea două soiuri: una mai mare cu picioare mai înalte și cu o carapace mai dură, altele mai mici cu carapace neagră cum se găsesc în Germania, Ungaria și Ar-

deal cu o carne mai moale, bună și gustoasă. Nu-mi pot închipui, pentru ce Românii au o așa scârbă de ele. Este explicabil, dacă li e urât de broaște din pricina asemănării lor cu broaștele răioase și din teamă să nu le mănânce unele în locul celorlalte. Nu trece o zi în care pescarii să nu prindă în mrejele lor 2—3 broaște țestoase. Ei le aruncă necăjiți înapoi în apă. Oricât i-aș fi rugat să-mi dea, ca să le gătesc pentru mine și prietenii mei din Ardeal, niciun Român n'a vrut să-mi facă pe plac. Numai dela Țigani am căpătat câteva sute de bucăți, plătind perechea cu o groșiță. Se spune, că niște comercianți greci întreprinzători au tras folos din naivitatea Românilor și au trimis saci cu mii din aceste animale în Ardeal, la Viena și chiar mai departe, încasând sume mari...

Aici vom mai aminti numai un alt animal târător, pe care îl mănâncă Românii, *melcii*. Au în țară un soi mic și unul mare, cel din urmă nu este prețuit și nu se gătește. În schimb iubesc foarte mult melcii mici și slăbănogi cu cochilii albe pe care îi mănâncă în zile de post sever, în care e interzisă chiar și mîncarea de pește. Țăranii le consideră ca o mare delicatasă.

Despre țânțari.

I. § 30. p. 96—97.

Printre primul grup de țânțari, nu înțeleg eu, cel mic obișnuit, cunoscut în Germania sub numele de țânțar de Rin, despre care aș putea să povestesc multe, dacă aș înșira toate suferințele pe care au de îndurat caii, vitele și chiar călătorii din păduri. Scopul meu este ca să vorbesc despre țânțarii necunoscuți, și în special despre unul, care după afirmațiile drepte ale D-lui gen. Bauer, sunt mai sugători de sânge, ca în alte țări, numindu-l în mod greșit, țânțar obișnuit. Mai vreau să amintesc încă un țânțar, pe care Dl. general probabil nu l-a cunoscut, căci el se află mai mult în Banatul Timișan și în Muntenia de Apus, decât în părțile de Răsărit, și anume pe malurile Dunării. Aceștia trăesc

mai mult pe râuri și lacuri, decât pe uscat și în păduri, și sunt de trei ori mai mari, ca țânțarii obișnuiți de o mărime mijlocie. Ei sunt albi-cenușii, cu aripi lungi și transparente, cu șase picioare lungi, dintre care primele două sunt cele mai mici, iar ultimele cele mai mari și care când se așează undeva dau aspectul, parcă ar sta pe cap. De pe urma împunsăturii lor, n'am resimțit o durere deosebită și pot chiar să afirm, că mâncărimea provocată de aceștia nu poate fi asemănată cu cea de pe urma înțepăturii țânțarilor obișnuiți și acest lucru mă pune pe gânduri, că Dl. general atât de mult lăudat, trebuie să înțeleagă sub *cousins acharnés et sanguinaires*, mai mult țânțarii obișnuiți, decât aceștia necunoscuți. Această neînțelegere provine probabil dela faptul că în limba română nu există termeni diferiți penru aceste feluri de insecte, decât termenul de *țânțari* . . .

Intenționez să descriu mai de aproape, țânțarii mici și mijlocii. cei obișnuiți, mari sau valachici și la urmă țânțarii cei mai periculoși, după Dl. Francisc Grisellini (*Geschichte des temesvarer Banat, Theil 2. Brief 12, S. 124*), țânțarii columbaci.

Despre musca columbacă și alte insecte sugătoare de sânge.

I. §. 31 p. 97—102.

Naturalistul iscusit (Grisellini) descrie aceste muște din locurile amintite, ca având două antene, în mijlocul cărora se află o trompă (ghimpe) care îi servește drept gură și pompă, un spate negru prevăzut cu păr, pânțele de culoare albă, și nouă (9) inele plumburii cu tot atâtea fire și care formează partea posterioară a corpului, apoi 6 picioare înalte, în mărimi crescând cum am descris la țânțarul românesc, 2 aripi cu striățiuni și perișori, una de fiecare parte, cu o anexă de culoarea cenușei, și care nu este mai mare decât un țânțar obișnuit. El (Grisellini) spune că ei provin, după spusele Românilor superstițioși, din niște peșteri, sau

din gaura stâncei columbace, și anume din capul balaurului, pe care Sf. cavaler Gheorghe l-a rețezat, aruncându-l în această peșteră iar după alții din niște pârae ce îngheață vara, având apă fierbinte iarna, și în care trăesc scorpii, șerpi mici, viespi, etc., care inveninează apa acestor pârae, dând astfel naștere acestor țânțari și în fine după Dl. Kömerer, medicul șef al Timișoarei ei provin din ghindele unor stejari, îndată ce aceștia sunt plouați.

Dl. Grisellini mai povestește că acești țânțari apar de de două ori pe an, odată către 20—25 Aprilie, altădată spre mijlocul lui Maiu și se răspândesc din mai multe ținuturi în cete întregi, împrăștiindu-se în regiunea Timișoarei; sunt apoi împrăștiiați prin ploaie și vânt. Vântul de răsărit îi duce în Banatul Timișan, la Orșova, Vidin până la Nicopole, unde ei atacă boii, vacile, caii, oile, caprele și porcii, fără deosebire, înțepându-i la gură, nas, urechi, organele genitale și uger, rănind mucoasa prin înțepăturile lor veninoase, după care urmează o febră inflamatorie și dacă nu se grăbește în ajutorul animalului, acesta moare pe loc în două ore sau cel mai târziu noaptea următoare, după ce animalul urlă degeabă de durere, și căutând o ușurare a suferințelor se aruncă adesea la pământ sau chiar în apă, în pârae și fluvii.

Singurul mijloc, fără să fie nici el înfaillibil, (continuă primul cronicar al Banatului Timișan,) pentru scăparea vitei mușcate de moarte sigură, ar fi, după părerea medicului amintit (Kömerer), aprinderea de paie, la care foc ar alerga însuși animalul și spălarea părților atinse cu apă în care s'a fiert frunze de nucă și de pelin.

În fine concludă autorul din cântecelul lui Vergilius despre agricultură (Georgic L. 3. V. 146) că insecta *Oestron* al Grecilor sau *Asilus* al Latinilor, cea mai periculoasă dintre insectele vitelor, ar fi identică cu țânțarul columbac.

Acestora vreu să mai adaog o poveste scurtă, cu care vreu să lămuresc niște indoieli. O împrumut dintr'un manuscris pe care-l am din Banatul Craiovan.

În paragraful 16, care cuprinde descrierea apelor și râurilor de acolo, găsim însemnarea: că în Banatul Timișan,

la insula Poretsch (?), unde Dunărea se strâmtează mult prin stâncile Stirbeți și Măgura, s'ar afla în josul acestor stânci o peșteră, prin care se varsă Ponicovala, izvorită din valea cu acelaș nume, în Dunăre.

În această peșteră, socotește autorul necunoscut al manuscrisului meu, că trebuie să fie ascunsă o materie, din care provin acești țânțari negrii-cenușii care răsar în grupuri, ce întunecă soarele, de două ori pe an, din această peșteră, numită *Ruinița*, distrugând vitele, dacă nu sunt scufundați printr'un vânt de răsărit în Dunăre, ei întâlnesc un vânt de apus propice răspândirii lor, prin rănirea ochilor, urechilor și celelaltor orificii. Țânțarii, spune acest istoric mai departe, sunt gonțiți prin fumul de gunoi, care se face în jurul animalului, în care aleargă animalul.

Nu mă leg de focul de pae în locul fumului de gunoiu, amândouă mijloace pot fi bune și folosite, unul în Banatul Timișorean, celălalt în cel Craiovan, nici de vântul de răsărit care duce acești țânțari în sus până la Timișoara, iar în jos până la Nicopole.

Mă leg însă numai de acela, că acești țânțari sunt numiți columbaci și încorporați chiar în sistemul lui Linné, căci ei n'au mai multă legătură cu Columbaș decât cu Timișoara sau Nicopole; căci Dl. Grisellini, care i-a văzut apărând din mai multe ținuturi, combate părerea greșită, că ei ar proveni din anumite peșteri ale castelului Columbaș de pe malul sârbesc al Dunării și pe care în fine omul meu nenumit îl afirmă în mod hotărit că iau naștere din materialul necunoscut din peștera Ruinița.

După Dl. Grisellini Dunărea este cea mai îngustă (abia lată cât bătaia unui pistol) nu la castelul Columbaș, ci cu mult mai sus la Mala columbina în fața căreia se găsesc peșteri adânci.

Deci nu ar trebui mai de grabă numiți acești țânțari columbini, sau chiar măgureni sau ruinețene, decât columbaci, Dar ce importă? să fie numiți cum vrea, numai să se știe unde se nasc ei în realitate.

Despre scoici.

I. §. 32. p. 103.

Nu vreau să mai amintesc a doua oară, că scoicile se aduc din Marea Neagră la București și Iași, marea din care provin mărginește în parte Dacia pe care o descriu. Scoicile mari, care se prind acolo se vind aci sub numele de *midi* cu miile (15—18 pentru o jumătate de groșiță).

Am fost foarte surprins, când la consumarea acestora, în loc să găsesc o piatră, precum am crezut, am scos din gură fragmentele unei perle frumoase. În consecință m'am îngrijit pe urmă, reușind să adun 20 bucăți de perle de mărimi diferite, la a căror frumusețe perfectă nu lipsea decât luciul, pe care l-au pierdut probabil prin fierbere.

Midiile au mărimi diferite, având dimensiunile unui pumn mijlociu. Scoici mai mici se găsesc în lacuri, ce au o carne tare, dar și aici precum și în Ardeal nu se mânâncă decât foarte puțin.

CONCLUZII.

1. Din paragrafele 1—32 s'a extras 8 informații de interes medico-istoric, unele mai lungi, altele mai scurte.

2. Ele se referă la :

a) Climatul Țărilor Românești,

b) Alimentele folosite de Români,

c) Boale de vite,

d) Insectele sugătoare de sânge, care se găsesc în Țările Românești.

3. Deși informațiile istorice și politice din cartea lui Sulzer sunt adesea criticabile și trebuiesc bine cernute, înainte de a fi utilizate, putem constata totuși că datele de interes medico-istoric, așa fragmentare și incomplete cum sunt, sunt în general exacte și pot fi utilizate.

Văzută și bună de imprimat :

Președintele tezei :

(ss) *Prof. Dr. Valeriu Bologna.*

Decan :

(ss) *Prof. Dr. D. Michail.*

BIBLIOGRAFIE.

1. Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben. Von Dr. Constant von Wurzbach. Vierzigster Theil, Streernwitz—Suszycki, Wien Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1880.

2. Mensel (Johann Georg), Lexikon der vom Jahre 1750—1800 verstorbenen deutschen Schriftsteller (Leipzig 1818, G. Fleischer, 80 Bol. XIII. S. 553).

3. Schriftsteller — Lexikon oder biographisch-literarische Denkblätter der Siebenbürgen Deutschen von *Joseph Trausch*. Braşov, Gött (1868—1870—1871) 3. vol.

4. Geschichte des transalpinischen Daciens, das ist der Walachey, Moldau und Bessarabiens, in Zusammenhange mit der Geschichte des übrigen Daciens als ein Versuch einer allgemeinen daci-schen Geschichte mit kritischer Freyheit entworfen von *Franz Joseph Sulzer*, ehemaligem k. k. Hauptmann und Auditor (Wien bei Rudolph Gräffer, 1781).
